

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԼԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1957

◀ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ▶

ԹԻԻ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԿՐՕՆՔԻ ՄԱՍԻՆ ՄՈԼԱՐ ՏԵՍԱԿԵՏՆԵՐ՝

ՊԱՏՃԱՌԻ ՄԵՐ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐՈՒՆ

Ստոյգ է որ աւելի քան կէս դարէ ի վեր մեր ժողովուրդի կեանքը կը պարզէ իր զովելի կողմերու կողքին, նաև տղեղ, տխուր և ակտաւոր երևոյթներ: Դժբախտաբար քանի տարիները աւելնան այս ակտանշաններն ալ նոյն համեմատութեամբ աւելի շեշտուած ձևով և աւելի լայն ծաւալով մէջտեղ կու գան: Մեր մէջ ի յայտ եկած ընկերային այս քանդիչ երեւոյթները բնականաբար արդիւնք են որոշ պատճառներու: Օրէնք է որ չարիք մը դարմանելու առաջին պայմանը կը կայանայ անոր պատճառները գտնելու մէջ: Երբ պատճառը մէջտեղէն վերցուի արդիւնքը ինքնին կը վերնայ:

Մակերեսային վերլուծմամբ մեր զաղութներու մէջ տարածուած բարոյական և ընկերային ջլախտը կրնայ նկատուիլ արդիւնք շատ մը պատճառներու: Այդ բազում պատճառները իրենց կարգին երբ խորազոյն քննութեան ենթարկուին, ի վերջոյ պէտք է յանգին մայր և արմատական պատճառի մը: — Ըլլայ տիեզերքի մէջ և ըլլայ անհատի կեանքի մէջ, պատճառներու և արդիւնքներու երկար շարան մը կայ որ ի վերջոյ կը յանգի վերջին օղակի մը որմէ կախեալ են շղթային միւս բոլոր օղակները: Առանց մանրագնին վերլուծման (որովհետև տասնեակներով էջեր կը պահանջէ նման զործողութիւն մը) ըսենք մեր եզրակացութիւնը թէ մեր զաղութներու մէջ պարզուած հիւանդագին տաղնապներ ի վերջոյ արդիւնք են կրօնքի եւ եկեղեցիի նկատմամբ կազմուած սխալ ըմբռնումներուն:

ՄԱՐԴԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԷՍԿ ՄԸՆ Է. —

Ասիկա մարդուն հիմնական յատկանիշներէն մին է, նման իր բանական էակ մը ըլլալու իրողութեան: Այս երկուքը, մարդուն կրօնականութիւնը և բանականութիւնը, հիմնովին կը զանազանեն ասուն մարդը մեզի ծանօթ անասունը կոչուած կենդանիներէն: Սակայն ինչպէս զրեթէ ամէն ինչ որ մարդուն մէջն է կրնայ եղծումի ենթակայ ըլլալ, նոյնը կրնայ պատահիլ նաև մարդուն այս բնորոշիչ յատկանիշներուն: Ֆիզիքական մարդի մէջ մարդը յատկանշող շատ գեղեցիկ երեւոյթներ կան: Ասոնցմէ ոմանց եղծումը երբեք ա-

պացոյց չէ որ անոնք մարդուն բնորոշիչ յատկանիշները չեն։ Եթէ մարդ կորսնցնէ, օրինակ, իր ոտքերը, աչքերը կամ լեզուն, և հետեւաբար չկարենայ «մարդու պէս» քայլել, դիտել ու դատել կամ բարբառել, այս խաթարուած ֆիզիքական երեւոյթները փաստեր չեն որ անոնք մարդկային յատկանիշներ չեն։ Ակնարկուած ֆիզիքական անկարողութիւններ պատահական են, և ոչ թէ բնական։ Նոյնը կրնայ պատահիլ մարդուն բանականութեան և կրօնականութեան։

Գծրախտաբար աշխարհի վրայ քիչ չէ թիւը ինչպէս կապերու, կոյրերու և համբերու, նոյնպէս նաեւ՝ բանականութեամբ և կրօնականութեամբ խեղերու։

Մարդ «կրօնական էակ» է հաւաստումով ըսել կ'ուզենք. ան այս աշխարհէն «անդին», տարբեր աշխարհի մը ըմբռնողութիւնն ունի. նիւթէն «վեր» հոգեկան իրողութեանց դադափարն ունի. զգալի երևոյթներէն և բնութեան օրէնքներէն զատ իմանալի, բարոյական և հոգեկան օրէնքներու հասկացողութիւնն ունի։ Կը հետաքրքրուի իր «սկզբնական» ծագումով և «վախճանական» ճակատագրով։ Բնութեան ոյժերէն վեր, անոնց վրայ իշխող Գերազոյն Ստեղծիչ Հոգիի, այսինքն Աստուծոյ յայտնատեսութիւնն ունի։ Աւելին։ Կը զնահատէ և կը սիրէ քաջութիւնը, արդարադատութիւնը, ուղղամտութիւնը և նման առաքինութիւնները։ Կը դատապարտէ կեղծիքը, վատութիւնը, մարդասպանութիւնը և այլ մոլութիւնները։ Այս բոլորը կրօնական արարքներ և զործողութիւններ են։

Ի դուր տեղ չէ որ զիտուն միտք մը զրաժ է. «Մարդկութիւնը կրօնական է...։ Մարդը զրեթէ բնածին ճիշդով մը կը տեսչայ ըմբռնել անհուն պատճառը և կը յամառի բնութեան նիւթական սահմաններէն անդին անցնիլ. ասիկա ինքնին նշան մըն է որ մարդ իր ծագումով և ճակատագրով դուրս կ'ելլէ հունաւոր իրերու անձուկ սահմանէն։ Ի տես անդադար վերանորոգուած ճիշերուն՝ զորս կ'ընէ ան վերելակելու համար դէպի երկինք, յարգանքով կը լեցուինք մարդկային բնութեան նկատմամբ, կը համոզուինք թէ ազնուական է այդ բնութիւնը, և թէ կ'արժէ հպարտ ըլլալ անով, ու նոյն ատեն կ'ապահովուինք ապագայի անստուգութեանց դէմ։ Կրնայ ըլլալ որ մեր բոլոր սիրած բաները, կեանքին բոլոր դարձերն ու պերճանքները, մտքին ազատական մշակոյթը, գիտութիւնը, արուեստը սահմանուած ըլլան որոշ դարաշրջան մը միայն տեսու համար. կրօնքը սակայն երբեք պիտի չմեռնի։ Անիկա մտքին յաւերժական բողոքը պիտի ըլլայ դրութեան վերածուած այն նիւթապաշտութեան դէմ, որ պիտի ուզէր մարդը պարփակել զոչնիկ կեանքի ստորին ոլորտներու մէջ»։

Եւ արդարև աւելի քան երկու հարիւր տարիներէ ի վեր «Որդիք աշխարհիս այսորիկ» համարձակ կերպով աշխատեցան ջնջել կրօնքը մարդու հոգիէն՝ իրենց բոլոր «իմացական» և «գիտական» զէնքերով։ Սակայն կրօնքը «լոյսի որդիներու» մէջ այնքան ամուր է այսօր որքան եղած է որիէ ատեն։

Աւելին։ Համայնավար երկիրներու մէջ աւելի քան քառորդ դար բիրտ և կատաղի պայքար մղուեցաւ արմատախիլ ընելու համար կրօնքը մարդոց սրտերէն, բայց անաստուած միութիւններ և կուսակցական զործիչներ չկրցան կրօնական զգացումը բնաջնջել մարդոց մէջէն այլ ստիպուեցան տակաւ առ տակաւ տեղի տալ, վերջին տասնհինգ տարիներու ընթացքին։ Եւ կրօնքը, ի հեճուկս շատ մը դժուարութեանց և սեղմումներու, կրնանք ըսել որ կը վերընձիւղի հոն՝ ուր անմարդկային հալածանքի ենթարկուած էր ան, վասնզի կրօնական զգացումը մարդու բնութեան մաս կը կազմէ։

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆ Է. —

Իրաց այս լոյսին տակ, հետևաբար, այսպէս կոչուած անասնաժուրիւնը կամ անկոֆուրիւնը ոչ միայն սխալ դրութիւն մըն է, այլ նաև հակամարդկային դրութիւն մըն է: Սխալ է ան նախ՝ որովհետև կ'ուրանայ մարդուն կրօնականութիւնը, անոր հիմնական և ազնուական մէկ յատկանիշը: Երկրորդ՝ իր պտուղները, աւետարանական բացատրութեամբ, «չար» են: Ուրիշ խօսքով իբրև սխալ դրութիւն՝ սխալ արդիւնքներ միայն սահմանուած է տալ: Ասիկա ձրի վերագրում մը չէ, այլ իրողութեանց և փաստերու վրայ հիմնուած հաւատաւորում մըն է: Կրօնքէ պարպուած մարդը սէրէն դատարկուած անձ մըն է. որովհետև ճշմարիտ կրօնքին էութիւնը սէրն է: Բոլոր բարի գործեր, օգտակար և մնայուն ծառայութիւններ սէրէն կը բղխին: Կարգ մը «անկրօն» նկատուած մարդոց կարծեցեալ «օգտակարութիւնը» կամ երևութական է և կամ արդիւնք է մարդու մէջ մնացած կրօնքի զիտակից կամ անզիտակից հետքերուն: Բաց աստի երբեք չմոռնալ որ շրթունքը միշտ ալ հարազատ թարգմանը չէ հոգիին և ներքին մարդուն: Ամէն «չեմ հաւատար» ըսող մարդը անպատճառ անհաւատ մը չէ, ոչ ալ ամէն «կը հաւատամ» ըսողը անպայման հաւատացեալ է. մարդուն կեանքն է որ գործնականապէս պիտի հաստատէ թէ կրօնական զգացումէ դատարկուած է թէ կը պահէ զայն: Աւետարանի երկու եղբայրներու առակին մէջ նա որ իր հօրը ըսաւ. «այդի չեմ երթար», զնաց. իսկ ան որ ըսաւ. «կ'երթամ», չզնաց: Հետևաբար ոչ թէ շրթունքը, այլ մարդուն գործերն են որ պիտի ըսեն թէ արդարև կրօնապէս խեղանդամ է ոք թէ՛ առողջ: Յիշել նաև որ կարգ մը պտուղներ թէև քաղցր կը թուին քիմքին, և հաճոյ՝ աչքին, սակայն երբ ուտուին կը դառնացնեն ստամոքսը և կը թունաւորեն արիւնը: Այսպէս են գործքերը նաեւ կարգ մը անկրօն մարդոց:

Ոչ միայն մեր պզտիկ ածուին ներքին տաղնապները, այլ նաև ամբողջ աշխարհի ներկայ տաղնապին պատճառը անկրօն մարդոց յարուցած փոթորիկն է: Համայնավարութիւնը, որ ինքզինք նոյնացուցած է անկրօնութեան և անասնաժուրութեան հետ, պատասխանատուններէն մէկն է այսօրուան մեր աշխարհի մեծ տաղնապներուն: Դրամատիրութիւնը և զաղթապաշտութիւնը, ինչպէս նաև ցեղակրօնութիւնը, այսինքն ազգին և պետութեան պաշտամունքը, որոնք գործնական անկրօնութիւններ են, միւս պատճառներն են մեր ժամանակներու համամարդկային տաղնապներուն:

ԿՐՈՆՔԸ ԽՂՃԻ ԽՆԴԻՐ ԶԷ. —

Երկրորդ սխալ ըմբռնումը կրօնքի մասին՝ տեսակէտն է այն մարդոց որոնք կը յայտարարեն որ «կրօնքը խղճի խնդիր է»:

Ստոյգ է թէ կրօնքը սերտօրէն կապ ունի խղճի հետ, սակայն լոկ խղճի հարց չէ: Եթէ մինչև իսկ նման կարծիք ունեցողներ հաւատք ընծայէին իրենց ըսածին, այն ատեն պէտք չէ զգածուէին տեսնելով որ հայ մը իր հայրերու հաւատքը ձգելով կը յարի տարբեր դաւանանքի մը, կամ մինչև իսկ իրեն կրօնք կ'ընտրէ հրէութիւնը կամ պոհայականութիւնը կամ ուրիշ ունէ հեթանոս հաւատք: Սակայն խղճ ունեցող ո՞ր հայը անտարբեր պիտի մնար նման երևոյթի մը առջև: Եթէ արդարև կրօնքը լոկ «խղճի հարց» է, ուրեմն շիտակ են նաև

անոնք որոնք «կրօնքը ափիոն» կը հռչակեն և իրենց խիղճերէն թելադրուած կ'աշխատին ներելի և աններելի ամէն միջոցներով զայն մէջտեղէն վերցնել, Անշուշտ թէ շիտակ չեն պիտի պոռան նաեւ անոնք որ կը քարոզեն «խղճի կրօնքը» եթէ տակաւին խիղճ ըսուածը մնացած է իրենց մէջ:

«Կրօնքը խղճի խնդիր է» յանկերզը ոմանց համար պարզապէս կը նշա. նակէ «Ուզես հաւատա, ուզես մի հաւատար, այդ քու զիտնալիքդ է»: Մէկը որ նման համոզում և «հաւատք» ունի՝ այլևս չի կրնար կրօնքի դերադրոյն կազմակերպութիւնը եղող Եկեղեցիի անդամ մնալ, որովհետեւ Եկեղեցին կը հիմնուի կրօնական որոշ հաւատքի վրայ, ուր այլևս նախընտրութեան հարց չկայ. կամ կը հաւատաս և անոր անդամ կը մնաս և կամ չես հաւատար և միանգամ ընդ միշտ դուրս կ'ելլես անոր շրջանակէն: Որովհետեւ Եկեղեցին իր հաւատքը արդէն իսկ սահմանած է, և «խղճին» նոր ըսելիք չէ ձգած. «Հաւատամք ի մի Աստուած...: Հաւատամք և ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս...: Հաւատամք և ի Ս. Հոգին...: Հաւատամք Եկեղեցի սուրբ...»: «Ամենայն որ հաւատայ՝ ընկալցի զկեանս յաւիտենականս... որ ոչ հաւատայ՝ արդէն իսկ դատապարտեալ է»:

ԿՐԾՆՔԸ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑ Է. —

Հետեւեալ երբ արտասահմանի մէջ մեր Եկեղեցական գործերը անփառունակ երևոյթ մը կը պարզեն, այդ ինքնին նշան է որ տեղ մը, կամ շատ մը տեղեր հաւատքի և կրօնքի խաթարում առաջ եկած է: Մարդկային մարմինի ուկէ մասին մէջ երբ ախտավարակ հիւանդութիւն ինկած է, զայն բուժել կը ջանան կամ դեղերու դարմանումով և կամ վիրաբուժական գործողութեամբ: Եկեղեցի մը տարբեր ճամբայ և միջոց չունի: Եկեղեցիի բուժիչ դեղերն են ապաշխարանք և Աւետարանը: Անոր «թօնիկ», այսինքն ոյժի դեղերն են Ս. Հաղորդութիւնը և Աստուծոյ շնորհքը: Եթէ ասոնք չօգտեն Եկեղեցւոյ Մարմինն հիւանդացած մասին բուժման, պէտք է գործածուի վերջին կտրուկ միջոցը, նախքան մարմինին մահանալը կամ ալլաքերուելը: «Ամենայն ուռ (ճիւղ) որ յիս է և ոչ բերէ պտուղ՝ կտրէ զնա» (Յովհ. ԺԵ. 2): Եթէ անպտուղ ճիւղը սահմանուած է կտրուելու, ապա ի՞նչ պէտք է ըլլայ վիճակը միջբոլոր անուցանող և բաշխող ճիւղերուն: Այդ մասին ևս իր պատասխանն ունի Աւետարանը. «Յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Ժողովել ձեզ ի միասին... և մատնել զայնպիսին սատանայի ի սատակումն մարմնոյ, զի ոգին ապրեսցի յաւուրն Տեառն մերոյ» (Ա. Կորնթ. Ե. 4-5):

Ուրեմն կրօնքը մարդկային էակին համար ուտելու և խմելու չափ կենսական խնդիր մըն է: Ճշմարտապէս հասկցուած և անկեղծօրէն կիրարկուած կրօնքը հիմքն է օգտակար և արդիւնաւէտ կեանքի, հիմքն է բարոյականութեան, արդարութեան և համերաշխութեան: Առանց կրօնքի՝ կամ սխալ կրօնքով ապրող անհատը կամ ընկերութիւնը նման է անդէկ՝ կամ սխալ զեկավարուած նաւու մը, որուն վախճանը անխուսափելիօրէն նաւաբեկութիւն է...:

Հաւատացեալներ լրջօրէն պէտք է արթննան ահաւորութեան այն վտանգին՝ որուն կ'ենթարկեն իրենց փրկութեան տապանը եղող Եկեղեցին, անոր զեկը յանձնելով մարդոց՝ որոնք չունին ոչ կրօնական կողմնացոյց, ոչ ալ կը ճանչնան նաեւն կառուցուածքը և զայն վարելու շիտակ կերպը...: